

ISHOD 8

Višejezični priručnik: uticaj društvene inkluzije, različitosti i identiteta na mentalno zdravlje i opšte blagostanje studenata

Partners on Embrace HE project

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
UNIVERSITY OF CRETE

Rezime

Ovaj dokument je deo rezultata projekta EMBRACE HE koji je finansirala agencija ERASMUS+ UK i koji je realizovan u periodu između 2019. i 2022. (broj projekta: KA203-5B5EC153).

Partneri na projektu su:

- Univerzitet Birmingem Siti, Ujedinjenog Kraljevstvo;
- Univerzitet u Navari, Španija;
- Zapadnobalkanski institut, Srbija;
- Univerzitet na Kritu, Grčka;
- Univerzitet u Vilniusu, Litvanija

Izveštaj koji je napravljen u okviru IO8 obuhvata višezječni priručnik koji se bavi načinom na koji socijalna isključenost zasnovana na različitim društvenim i ličnim identitetima utiče na mentalno zdravlje i blagostanje studenata u visokom obrazovanju. Istovremeno, priručnik nastoji da predstavi potencijalna rešenja i preporuke zasnovane na postojećim primerima dobre prakse, uz doprinos zajednici visokog obrazovanja da unapredi svoje pristupe i obezbedi mere koje doprinose socijalnoj inkluziji i raznolikosti u evropskim visokoškolskim ustanovama. To može da se ostvari predstavljanjem vrednih i konstruktivnih ideja za podsticanje socijalne inkluzije studenata u visokom obrazovanju, bez obzira na njihov lični identitet, čime će se doprineti pozitivnom uticaju na mentalno zdravlje i blagostanje studenata.

Ovaj priručnik se bavi socijalnom inkluzijom sledećih grupa studenata visokog obrazovanja:

- 1) studenti migranti i izbeglice;
- 2) studenti sa različitim fizičkim i/ili mentalnim smetnjama;
- 3) studenti sa određenim rodnim identitetom i/ili seksualnom orijentacijom;
- 4) studenti određene nacionalne i/ili verske pripadnosti, i
- 5) studenti koji dolaze iz različitih marginalnih sredina (studenti sa socijalno-ekonomskim poteškoćama; studenti koji dolaze iz ruralnih ili udaljenih područja, studenti koji pripadaju određenim starosnim grupama, itd.)

Priručnik pruža sveobuhvatni pregled stanja na evropskom kontinentu kada je u pitanju uticaj socijalne isključenosti i/ili uključenosti, različitosti i različitih društvenih i ličnih identiteta studenata u visokom obrazovanju na mentalno

zdravlje i blagostanje. Stoga ovaj segment priručnika predstavlja najčešće izazove i prepreke u vezi sa socijalnom uključenosti studenata u visokoškolske institucije širom Evrope, primarne izvore prepoznatih problema, kako i zašto utiču na mentalno zdravlje i blagostanje studenata visokog obrazovanja i šta su posledice koje takvi problemi stvaraju u odnosu na akademska postignuća učenika, kao i u odnosu na njihov društveni život i razvoj karijere.

Štaviše, priručnik predstavlja dobre i inovativne prakse, procedure i/ili mere koje se primenjuju na različitim evropskim institucijama visokog obrazovanja sa ciljem podrške i promovisanja društvene inkluzije različitih grupa studenata sa specifičnim identitetima, i na taj način pozitivno utiču na njihovo mentalno zdravlje i blagostanje. Za svaki od gore navedenih specifičnih identiteta postoje najmanje tri primera dobre prakse u različitim evropskim institucijama visokog obrazovanja koji mogu dodatno da inspirišu i motivišu visokoškolske institucije širom Evrope da primene iste ili slične prakse i mere, ili čak da naprave nekoliko koraka dalje u dobrom pravcu.

Naposletku, priručnik predstavlja praktični pristup koji se sastoji od konkretnih alata za samorefleksiju i/ili aktivnosti namenjenih nastavnom i nenastavnom osoblju u visokom obrazovanju sa ciljem osnaživanja socijalne uključenosti, različitosti i identiteta studenata u institucijama visokog obrazovanja. Gorepomenuti praktični alati za samorefleksiju uključuju praktične preporuke za osoblje visokog obrazovanja kako da pristupe pitanju socijalne inkluzije i/ili isključenosti u svojim učionicama, ali i u celokupnoj praksi, kako da identifikuju specifična pitanja, situacije i izazove, kao i kako da traže odgovarajuće rešenje za ublažavanje i/ili rešavanje problema. Alat se sastoji od skupa opštih pitanja koja mogu da pomognu osoblju visokog obrazovanja da stvori opšti ambijent u kojem će različitosti biti prihvaćene i poštovane, kao i skup pitanja vezanih za identitet koja mogu da pomognu osoblju visokog obrazovanja da reši određene probleme u vezi sa specifičnim identitetom pojedinačnih studenata ili grupa.

1. Identifikovanje prepreka socijalnom uključivanju **studenata sa migrantskim/izbegličkim statusom** u visoko obrazovanje

Ovaj deo priručnika fokusira se na iskustvo studenata migranata u sektoru visokog obrazovanja, sa posebnim fokusom na situaciju u kojoj se nalaze studenti izbeglice i azilanti. Kako termini izbeglica i azilant imaju negativnu konotaciju, u skladu sa trenutnim jezičkim protokolima ovo poglavlje koristi se terminom „prisilni migranti“, osim ako se posebno ne piše o politikama, na primer, u kojima se koriste termini azilant i izbeglica i prate autentičnu terminologiju koja se koristi u tim dokumentima.

Socijalna inkluzija i obezbeđivanje opšteg blagostanja studenata deo je arene socijalne pravde i građanskog angažovanja u kojoj visokoškolske ustanove žele da se dožive kao aktivne (Benevorth, 2021). Razmatrajući važnost socijalne inkluzije u okruženju visokog obrazovanja, Kilpatrick i Džons (2014) navode da u cilju održavanja nivoa održivosti, aktivnosti za promovisanje socijalne inkluzije moraju da budu sprovedene i zauzimaju visok prioritet u strategiji i aktivnostima visokog obrazovanja. Akademska pripadnost studenata i veštine kao što su samomotivacija, samoefikasnost i učinak koje visokoškolske ustanove dugo promovišu kao važne, od vitalnog su značaja za podsticanje osećaja uključenosti i sigurnosti (Allen et al., 2018). Istraživanja su takođe pokazala da efektivna inkluzija i pripadnost mogu da zaštite od pojave problema mentalnog zdravlja (Kia-Keating & Ellis, 2007; Nuttman-Shvartz, 2019; Scharpf et al., 2020). Ovo je posebno važno kada se ima u vidu veliki broj mladih migranata za koje je primećeno da imaju simptome posttraumatskog stresa (Spaas et al., 2021).

Briga za mentalno zdravlje je svakako važna, ali je podjednako važna i briga za dobrobit šire zajednice. UNCHR (2016: 30) objašnjava da visokoobrazovani studenti prisilnih migranata često mogu da postanu lideri u svojim zajednicama, da su u stanju da vode kampanju za bolje uslove za svoju dijasporu i da pregovaraju i premoste jaz između svojih zajednica i drugih grupa u društvima. Na ovaj način mogu da doprinesu miru, bezbednosti i stabilnosti na lokalnom, regionalnom i nacionalnom nivou. Ovaj nivo kohezije zajednice ne može se postići bez proporcionalnog broja studenata migranata koji stiču tercijarno obrazovanje. Posledica nedostatka pristupa visokom obrazovanju, stoga, može značiti da čitave zajednice mogu da budu isključene iz javnog života/diskusije o zdravstvenim uslugama, zapošljavanju i drugim ključnim oblastima. Isključenost dovodi do

nedostatka glasa, angažovanja i blagostanja i na kraju do lošeg mentalnog zdravlja i blagostanja.

2. Identifikovanje prepreka socijalnog uključivanja **studenata različitog pola i polnog identiteta**

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (2021) potvrđuje da je obrazovanje osnovno ljudsko pravo za sve. Međutim, okruženja za učenje na univerzitetima nisu uvek inkluzivna. Žene, muškarci, seksualne i rodne manjine su među najčešćim identitetskim grupama koje se suočavaju sa raznim preprekama koje ih sprečavaju da u potpunosti učestvuju u sistemu visokog obrazovanja i dovode do socijalne isključenosti.

Seksualne i rodne manjine doživljavaju niz jedinstvenih zdravstvenih dispariteta i suočavaju se sa nesrazmerno visokim teretom problema mentalnog zdravlja. U sistematskoj studiji, Ploderl i Trembli (2015) pisali su o povećanju problema mentalnog zdravlja za osobe pripadnike seksualnih manjina u poređenju sa heteroseksualnim kolegama. Čini se da pripadnost seksualnim manjinama povećava rizik od depresije, anksioznosti, pokušaja samoubistva ili samoubistava, kao i problema sa upotrebom supstanci i problema zavisnosti. Sve podgrupe seksualnih manjina bile su pod povećanim rizikom, ali biseksualne osobe imaju veći nivo problema sa mentalnim zdravljem. Jedna druga studija pokazala je da se transrodne osobe suočavaju sa većom stopom depresije, suicidalnosti i samopovređivanja i poremećaja u ishrani u poređenju sa svojim vršnjacima. Studija je pokazala povećane stope psihijatrijskog morbiditeta među transrodnim mladima (Connolly et al., 2016). Iako su vidljivost i aktivizam doprineli unapređenju prava seksualnih i rodničkih manjina, stigma, diskriminacija i zločini iz mržnje nad ovom populacijom i dalje postoje i negativno utiču na mentalno blagostanje (Meyer, 2015).

Seksualne i rodne manjine postale su vidljivije zbog činjenice da su se pripadnici ove zajednice identifikovali kao deo ove grupe u mlađem uzrastu nego ranije. Studenti sada idu u visokoškolske ustanove sa otvorenim stavom po pitanju svoje seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, za razliku od otvaranja pred društvom tek nakon diplomiranja na ovim institucijama (Cegler, 2012). Činjenica da su mladi budući studenti deo LGBT+ zajednice sada je postala faktor koji bi univerziteti trebalo da uzmu u obzir kad razgovaraju o pitanjima socijalne inkluzije.

3. Identifikovanje prepreka socijalnoj inkluziji **studenata sa senzornim i**

motoričkim smetnjama

Stvaranje inkluzivnog okruženja u učionici znači promovisanje osećaja pripadnosti negovanjem odnosa zasnovanih na poverenju (Abdelmaaboud, Polo Peña & Mahrous, 2021; Miller, Williams, & Silberstein, 2019). Prema Gilmoru (2021), usvajanje pedagogije ljubaznosti u okviru koje nastavnici pokazuju autentično ulaganje u uspeh studenata, postaju humaniji tako što dele svoja iskustva i svetove i pokazuju poštovanje prema studentima, olakšava uspeh u nastavi i učenju. Istraživanje u Holandiji Snijdersa et al. (2021) i Leenknecht et al. (2019) zaključuje da izgradnja pozitivnih odnosa u učionicama i zajednicama pomaže procesu angažovanja u akademskim i neakademskim aktivnostima. Hjuž (2020) naglašava da je izgradnja odnosa ključna za osećaj sigurnosti, glasa i učešća učenika. Hjuž i Spaner (2019) u „Univerzitetškoj povelji o mentalnom zdravlju” opisuju kako saosećajno rukovodstvo i okviri podrške celog univerziteta podstiču blagostanje i procvat studenata iz različitih sredina.

Tri osnovna elementa kulturno relevantne nastave jesu:

1. Učenje studenata: fokusira se na intelektualni razvoj, akademski uspeh, sposobnost rešavanja problema i kritičkog razmišljanja koristeći sopstvene vrednosti i uverenja.
2. Kulturna kompetencija: naglašava razvoj kulturne kompetencije kod studenata kako bi pomogao studentima u razvoju pozitivnih etničkih i društvenih identiteta, i
3. Kritička svest: podrška studentima da prepoznaju, promišljaju, rešavaju probleme iz stvarnog sveta i razvijaju kapacitete za prepoznavanje i kritiku društvenih nejednakosti. Ovo zahteva angažovanje kulturnih zajednica studenata i povezivanje učenja u okviru formalnih kurseva sa prethodnim iskustvima, kulturnim znanjem, vrednostima i interesovanjima.

Stoga, nastavnici u visokom obrazovanju treba da se oslanjaju na lična i kulturna iskustva svojih studenata i prethodno znanje o kulturi. U tom smislu, prakse u okviru učionice biće više orijentisane na pravdu i odražavanje društvenog konteksta studenata i zajednice i vodiće računa o različitim potrebama učenika (Pilotti, & Almubarak, 2021; Pilotti et al., 2019).

4. Identifikovanje prepreka društvenoj inkluziji **studentata različite rase, etničke pripadnosti i veroispovesti**

Studenti visokog obrazovanja različitih nacionalnosti i veroispovesti nedovoljno su zastupljeni u visokoškolskim ustanovama. Prema autorima Balta, Olmedo-Torre i Penja (2020), u SAD i Evropi postoje velike razlike u stopama upisa na univerzitete i u akademskom uspehu prema etničkoj pripadnosti i mestu rođenja. Što se tiče religije, položaj visokoškolskih institucija se menjao kroz istoriju, pri čemu su visokoškolske institucije u početku bile primarno religiozne, dok su danas više sekularne (Aune & Stevenson, 2016). U Bulivantovom (2018) istraživanju koje pokriva neke evropske zemlje pokazalo se da većina mladih odraslih ne izražava versku pripadnost. Međutim, oni koji su se izjasnili uglavnom su hrišćani i protestanti, pri čemu su muslimani, Jevreji i druge nehrišćanske religije bile manje zastupljene. Shodno tome, nehrišćanske religije su nedovoljno zastupljene u evropskom visokom obrazovanju.

Niska stopa učešća ovih grupa u visokom obrazovanju rezultat je niza faktora uključujući procese akulturacije, manjinski status i stoga brojčanu inferiornost, socio-ekonomske poteškoće, a na strukturnom nivou pokazuju kako politike raznolikosti i učešća funkcionišu u institucijama visokog obrazovanja. Zemlje EU raspolažu Politikom inkluzije visokog obrazovanja, gde se mere i aktivnosti odvijaju u vezi sa tri grane:

- a) pristup,
- b) zadržavanje/završetak i,
- c) zapošljivost.

Međutim, glavni izazovi su i dalje sledeći: razvoj specifičnih strategija za unapređenje raznolikosti, poboljšanje priznavanja prethodnog učenja, priznavanje stopa zapošljivosti kod učenika u nepovoljnom položaju i poboljšanje praćenja stopa različitosti (European Education and Culture Executive Agency, 2016). Stoga, postoji snažna potreba da se ojačaju službe podrške koje podstiču socijalnu inkluziju i pružaju akademsku, duhovnu, ekonomsku, socijalnu i psihološku podršku studentima manjinskih zajednica visokog obrazovanja. Neki

od glavnih izazova vezanih za religiju i etničku pripadnost sa kojima se studenti suočavaju u visokom obrazovanju obuhvataju socijalnu isključenost, rano napuštanje studija, loš akademski učinak, rasizam, versku diskriminaciju, ekonomske probleme, nedostatak akademske i psihološke podrške, i drugo (Gholami, 2021; Arday, 2018; Espinosa, et al., 2019; Graham & Boyd, 2011; Allen & Wolniak, 2019).

5. **Identifikovanje prepreka socijalnoj inkluziji studenata koji se suočavaju sa problemima socio-ekonomske marginalizacije, koji dolaze iz udaljenih i ruralnih sredina i koji su određene starosne dobi**

Zemlje partneri koje učestvuju u ovom projektu potiču iz različitih socioekonomskih konteksta i pozadina i svaka situacija, bilo da je striktno povezana sa visokim obrazovanjem ili posmatrana iz šire društvene perspektive, trebalo bi da se sagleda iz konteksta specifičnog za određenu zemlju.

Uopšteno govoreći, sve partnerske zemlje se susreću sa različitim problemima u vezi sa dostupnošću visokog obrazovanja za studente koji dolaze iz nepovoljnog socio-ekonomskog miljea, ali i za one koji žive u udaljenim područjima i koji su upisali visoko obrazovanje u kasnijoj dobi. Neke od zemalja partnera borile su se sa pomenutim problemima i pre zloglasne svetske ekonomske krize, ali su za većinu zemalja ta pitanja postala još upadljivija nakon poslednjeg globalnog događaja – pandemije COVID-19. Osim što ostavlja značajan negativan uticaj na studente kao glavne korisnike visokog obrazovanja, visokoškolske ustanove se suočavaju i sa različitim izazovima koji se odnose na kvalitet obrazovanja, broj studenata koji se prijavljuju za različite naučne oblasti i profile, gubitak javnih sredstava itd. .

Bibliografija:

Abdelmaaboud, A.K., Polo Peña, A. S., & Mahrous, A. A. (2021). The influence of student-university identification on student's advocacy intentions: the role of student satisfaction and student trust, *Journal of Marketing for Higher Education*, 31:2, 197-219, <https://doi.org/10.1080/08841241.2020.1768613>

Allen, KA., Kern, M. L., Vella-Brodrick, D., Hattie, J., & Waters, L., (2018), 'What schools need to know about fostering school belonging: A meta-analysis', *Educational Psychology Review*, 30(1), pp. 1–34.

Allen, KA., Kern, M. L., Vella-Brodrick, D., Hattie, J., & Waters, L., (2018), 'What schools need to know about fostering school belonging: A meta-analysis', *Educational Psychology Review*, 30(1), pp. 1–34

Aune, K. & Stevenson, J. (2016). *Religion and Higher Education in Europe and North America* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315623894>

Baltà, R., Olmedo-Torre, N. & Peña, M. (2020). "Do students from underrepresented groups feel integrated into engineering degrees?" 2020 IEEE Frontiers in Education Conference (FIE), 2020, pp. 1-5, doi: 10.1109/FIE44824.2020.9273967.

Benneworth, P. (2021). "18: So what is a university in any case? A grass-roots perspective on the university and urban social justice". In M. Steer, S. Davoudi, M. Shucksmith, and L. Todd (eds) *Hope under Neoliberal Austerity*. Bristol, UK: Policy Press. Available at: <https://bristoluniversitypressdigital.com/view/book/9781447356844/ch018.xml> Accessed 02/08/2022.

Benneworth, P., Jongbloed, B. (2013) *Policies for Promoting University–Community Engagement in Practice*. In: Benneworth, P. (ed) *University Engagement with Socially Excluded Communities*. Springer, Dordrecht.

Cegler, T. D. (2012). Targeted Recruitment of GLBT Students by Colleges and Universities. *Journal of College Admission*, 18–23. Retrieved from: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ992984.pdf>

Espinosa, L.L., Turk, J.M., Taylor, M. & Chessman, H.M. (2019). "Race and Ethnicity In Higher Education: A Status Report". American Council on Education. Retrieved from: <https://vtechworks.lib.vt.edu/handle/10919/89187>

Gholami, R. (2021) Critical Race Theory and Islamophobia: challenging inequity in Higher Education, *Race Ethnicity and Education*, 24 (3), 319-337, doi: 10.1080/13613324.2021.1879770

Graham, D. & Boyd, J. (2011) *Home and Away: Jewish Journeys towards Independence: Key findings from the 2011 National Jewish Student Survey* London: Institute for Jewish Policy

Research. Retrieved from:
<http://shura.shu.ac.uk/13456/3/Stevenson%20Religion%20and%20Higher%20Education%20in%20Europe%20and%20North%20America.pdf>

Pilotti, M. A. E., El Alaoui, K., Mulhem, H., & Al Kuhayli, H. A. (2019). The illusion of knowing in college: A field study of students with a teacher-centered educational past. *Europe's Journal of Psychology*, 15(4), 789–807. <https://doi.org/10.5964/ejop.v15i4.1921>

Plöderl, M., & Tremblay, P. (2015). Mental health of sexual minorities. A systematic review. *International Review of Psychiatry*, 27(5), 367–385. <https://doi.org/10.3109/09540261.2015.1083949>

Snijders, I., Wijnia, L., Kuiper, R.M., Rikers, R.M.J.P. and Loyens, S.M.M. (2022), Relationship quality in higher education and the interplay with student engagement and loyalty. *Br J Educ Psychol* e12455. <https://doi.org/10.1111/bjep.12455>